

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ МЕБЛІВ-ТРАНСФОРМЕРІВ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Анотація. В статті розглянуто історію виникнення меблів-трансформерів. Досліджено розвиток меблів-трансформерів в історичній ретроспективі. Виявлено стильові особливості формоутворення меблів-трансформерів.

Ключові слова. Модерн, функціоналізм, конструктивізм, неопластицизм, раціоналізм, мінімалізм, хай-тек, постіндустріалізм, постмодернізм, деконструктивізм, трансформація.

Постановка проблеми. Простеживши історію меблів-трансформерів протягом майже всієї цивілізації людства, неважко помітити, що у більшості сучасних виробів є чимало прототипів і аналогів з далекого минулого. Дане дослідження ґрунтується на виявленні специфіки розвитку меблів-трансформерів в історичній ретроспективі.

Мета статті полягає у виявленні стильових особливостей формоутворення меблів- трансформерів.

Аналіз останніх досліджень та виклад основного матеріалу.

Конкретних дат народження стилів не існує. Зате є історичні віхи у вигляді яскравих подій та творів мистецтва, від яких прийнято вести відлік [1].

Поява меблів відноситься до періоду переходу первісних громад до осілості. Меблі розвивалися швидше у тих племен, які в силу кліматичних умов більшою мірою потребували закритих

[IMITATIVE ARTS]

20 February, 2015

["SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS 2015" Vienna, Austria]

приміщень. Із зміною соціально-економічного ладу і побутового укладу склалися нові типи меблів. Розвиток меблів також тісно пов'язаний з розвитком художніх стилів. Окремі стилі породжували не тільки особливі види і конструкції меблів, але і нові уявлення про їх композиційні закономірності. Крім того, помітний вплив на декоративні, а частково й композиційні особливості меблів надавали національні традиції побуту і мистецтва в цілому [3].

У перекладі англійської мови transform– означає перетворювати, тобто це багатофункціональні меблі, які виконують декілька функцій в умовах обмеженого простору. У термінологічному словнику з дизайну і ергономіки знаходимо наступне визначення поняття. **Трансформація** (у дизайні) – перетворення, зміна структури і форми об'єкта дизайну [2].

Дослідження історії появи меблів-трансформерів показало, що меблі-трансформери з'явилися задовго до настання нової ери, а не в ХХ ст., як це вважалося раніше. Основною ідеєю створення меблів-трансформерів стала їх зручність і багатофункціональність. Першими меблями-трансформерами цілком можна вважати єгипетські складні стільці (рис. 1). При цьому треба сказати, що користуватися складними стільцями-трансформерами не відмовлялися як прості громадяни Єгипту, так і царственні особи. Наприклад, складаний стілець-трон знаменитого фараона Тутанхамона (рис. 2) супроводжував його в усіх походах. Сидячий на цьому стільці фараон зображується на багатьох старовинних фресках і папірусах.

До речі, переваги складаних меблів-трансформерів для військових походів оцінили не тільки єгипетські фараони, але і європейські імператори. Ліжка-розкладачки супроводжували в походах багатьох російських імператорів, наприклад, Олександра I (рис. 3).

У імператора Олександра III був цілий складний кабінет (рис. 4). Слід звернути увагу, як продумана в ньому кожна деталь. Похідна скриня має відкидні кришки, які легко перетворюють його в умивальний столик з дзеркалом, тут же зберігаються предмети особистої гігієни – графини для води, металевий таз, манікюрний набір. В інших відділеннях знайшлося місце головним уборам, еполетам, коробочкам для зберігання тютюну і дорожньому несесеру. Окреме місце відведено під гомеопатичну аптеку. У верхньому відділенні скрині зберігаються похідні меблі – компактний письмовий стіл з конторкою, 2 складних крісла.

Зручним, практичним і оригінальним винаходом можна вважати драбинки-комоди (рис. 5) або драбинки-дивани, які мали всі класичні властивості меблів-трансформерів – компактність і багатофункціональність.

Меблі-трансформери були присутні не тільки на європейському континенті. У XVIII ст. в США з'явився свій різновид меблів-трансформерів, який став особливо популярним у XIX ст. – стіл-трансформер, який перетворювався в крісло (рис. 6).

У період «патентного буму» XIX ст. робилися цікаві спроби створення своєрідних меблів, що забезпечують комфорт, які можна було б назвати меблі-несессер і які, ймовірно, можна вважати прототипом і початком поширення в наші дні того напряму меблевого дизайну, який носить умовну назву «меблі-контейнер» і передбачає створення компактно «упакованих» пристроїв, що виконують функції різних меблів після нескладних перетворень. До числа таких винаходів відноситься запатентована в США в 1864 р. комбінована похідна (або «бівачна») скриня-шезлонг (рис. 7). У тексті заявки мовилося: «Цей винахід призначений для офіцерів і солдатів. Мета проекту – з'єднати компактно найнеобхідніші предмети похідного життя, які легко транспортуються». Всі складові в зібраному вигляді займають площу 60,96 x 71,12 см. Малюнок і опис цього предмету приведені відомим теоретиком дизайну Зігфрідом Гідіоном в монографії, присвяченій розвитку і ролі механізації в сучасній культурі. Важко сказати, яке практичне застосування мав цей винахід свого часу, але він займає гідне місце серед проектних і практичних розробок трансформованих і комбінованих меблів.

20 February, 2015

[IMITATIVE ARTS]

З кінця XIX ст., коли побут став більш демократичним, трансформовані меблі стали набувати більшої актуальності.

Двадцять років двадцятого століття – епоха мрій, пошуку нового побуту. Старий Світ змінився назавжди – традиції, шановані століттями, відійшли на другий план, ними нехтували цілі країни, лежачи в руїнах і, щоб вижити, доводилося забувати про велику кількість умовностей. Ломка стереотипів йшла повсюди, одним з найбільш передових сфер стала архітектура і те, що ми сьогодні звикли називати дизайном. В ті смутно-прекрасні роки між двома війнами остаточно сформувався **модернізм**. Нові форми були незвичними, не до кінця зрозумілими, модними і в той же час зневажалися світським суспільством за їх простоту. Можна вважати, що модернізм у всьому своєму блиску представив світові великий Ле Корбюзьє, який представив у 1925 р. на Міжнародній промисловій виставці в Парижі свій знаменитий павільйон «Еспрі нуво» («Новий дух»). Сам павільйон незабаром був розібраний, а ось представлені в ньому меблі досі випускаються фірмою «Cassina». Тим не менш, у Ле Корбюзьє, Міса ван дер Роє, Марселя Брюера та інших модерністів був попередник, точніше попередниця, яка почала робити меблі з металевих трубок і шкіри значно раніше [4].

В естетиці першої половини і середини XX століття функціоналізм нарівні з модернізмом займав провідне місце. Природність і практичність – девіз руху **функціоналізму**. Функціоналізм зробив величезний вплив на подальший розвиток сучасної архітектури як синтезу мистецтва і техніки.

Захоплення створенням багатофункціональних меблевих агрегатів особливо характерно для творчих пошуків функціоналістів 20-х рр. XX ст. Серед видатних діячів того періоду Ейлін Грей виділяється як свого роду прогнозист-футуролог, бо саме вона відкрила декілька перспективних напрямів в новому формоутворенні меблів, хоча в ту пору ще не були розроблені відповідні технології для промислового виробництва таких меблевих предметів. Цілий ряд предметів дрібних меблів, орієнтований на особливий комфорт, став тиражуватися у наш час як дорогі престижні речі, і не тільки не втратив актуальності, але й зараз сприймається як авангардний дизайн-продукт. Це журнальні столики змінної висоти, столики зі скла і металу, що легко переміщуються, з рухомим пристроєм функціональних деталей; настінне дзеркало з прихованим місцем для туалетних приладь та інші речі. Всі ці предмети були свого часу

виготовлені в єдиних екземплярах і призначалися для власної вілли Ейлін Грей, побудованої за її проектом, схожої на білий пароплав під назвою «E 1027», в якому зашифровані обставини її особистого життя. Для цієї ж вілли був виготовлений за проектом власниці трансформований шезлонг, її версія «машини для сидіння і відпочинку» (рис. 8). Одна зі знаменитих інновацій Ейлін Грей – крісло *Vibendum* (рис. 9) – це крісло з регульованою спинкою (до положення робота-відпочинок), а форма самої спинки, за словами Ейлін Грей нав'язана шинами Michelin. Більш широко відомий шезлонг-гойдалка Ле Корбюзьє, створений в той же період (1929 р.) (рис. 11) і відображає ту ж концепцію, але більш авангардний за формою і матеріалом і успішно тиражований в кінці ХХ ст. Для зміни пози відпочинку в цих шезлонгах перетворення форми проводяться вручну, що дуже просто і абсолютно надійно. Треба сказати, що, коли приблизно в середині ХХ ст. стали вбудовувати електромотори в подібні меблі, щоб змінювати профіль ложа, не встаючи з нього, то ідея такої механізації не отримала широкого практичного поширення через можливі збої і відмови у роботі цих механізмів.

Зародження **конструктивізму** зазвичай відносять до ХХ ст. і пов'язують з кризою модерну, що вже настала до того часу.

У мистецтві початку ХХ ст. настає епоха «чистих» форм, коли предмет сприймається з точки зору своєї функціональності, а не як предмет для естетичного осмислення. Тобто будинок, в першу чергу – будинок, а меблі – меблі, зручні і практичні, володіють простими геометричними

["SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS 2015" Vienna, Austria]

ми формами. Активно брали участь у розвитку конструктивізму такі відомі майстри, як Герман Матезіус, Анрі ван де Вельде, Петер Беренс, Вальтер Гропіус та ін.

З точки зору конструктивістів 20-30-х років, немає ніякої принципової різниці завдань при проектуванні будівель, машин, верстатів, приладів і меблів, світильників, одягу тощо. В умовах жорсткої нестачі житлового простору (процвітає, так зване малогабаритне житло), конструктивізм пропонує зменшення розмірів виробів, входять в моду багатофункціональні вироби, що трансформуються. Для того ж у виробництві меблів почали застосовувати металеві каркаси (особливо в стільцях і кріслах, атакож гнуто-клеєна фанера. В 1917 р. архітектор Р. Рітвельд (Голландія) створює модель крісла неймовірно раціональної конструкції: складний агрегат брусків і функціональних площин, – вважаючи при цьому, що пора замінити традиційний термін «меблі для сидіння» на новий – «прилад для сидіння». Через кілька років архітектор Ле Корбюзьє висуває аналогічну ідею, називаючи вже все житло «машиною для житла».

Нова система формоутворення, в якій багато що пояснювалося вирішенням функціональних завдань, отримала назву «**неопластицизм**». Цей термін з'явився в Голландії в ХХ ст. Піт Мондріан визначив ним свої пластичні концепції. Головною рисою неопластицизму було суворе використання виразних засобів. Для побудови форми неопластицизм допускає лише горизонтальні і вертикальні лінії. Перетин ліній під прямим кутом – перший принцип. Близько 1920 р. до нього додався другий принцип, який обмежує використання кольорів – червоний, синій і жовтий, тобто три основні кольори, до яких можна додати тільки білий і чорний. За допомогою цієї строгості неопластицизм припускав вийти за межі індивідуальності, щоб досягти універсальності і створити таким чином нову картину світу.

Італійська компанія «Carpellini» і найбільший представник японського дизайну Широ Курамата (Shiro kuramata) представили два нових об'єкти, нав'язаних роботами Піта Мондріана. Курамата немов би наклав полотна живописця на фасади двох лакованих комодів, названих на честь художника «Homage to Mondrian 1 and 2» («Данина Мондріану 1 і 2») (рис. 12). Причому «Homage 2» – це своєрідна копія «Композиції з синім, червоним і жовтим», створеної художником в 1930 р. А «Homage 1» являє собою варіацію дизайнера за мотивами мондріановських абстракцій. «Абстрактний» характер комодів не заважає їм успішно виконувати свою матеріальну функцію: вони забезпечені полицями, висувними ящиками і колесами для пересування [5].

У 1950-х – початку 1970-х рр. в країнах Західної Європи і Америки принципи **раціоналізму** в

меблях отримують свій розвиток. Широко використовуються трансформовані і секційні збірно-розбірні меблі з уніфікованих елементів із застосуванням деревостружкових плит, кольорових пластиків та інших нових матеріалів. Особливої органічності поєднання національних особливостей і новаторства досягли в меблях архітектори-дизайнери скандинавських країн (А. Аалто у Фінляндії, А. Якобсен у Данії, Б. Матсон у Швеції), з їх пристрасстю до краси текстури дерева, пластичною гнучкістю гнучко-виклеїних дерев'яних деталей і навмисною грубуватістю рельєфних фактур тканин. Однак відсутність найчастіше в уніфікованих меблях рис своєрідності, а також властива їм гіпертрофія конструктивності (позбавляє меблі їх головної якості – причетності до людини) призвели до деякого пошавлення реставраторських тенденцій.

В СРСР у 2-й половині 50-х - початку 70-х рр. з подоланням тенденцій прикрашення і стилізації, які зупиняли розвиток масового серійного виробництва, розгорнулося проектування для житлових і громадських будівель простих, економічно і конструктивно раціональних меблів: збірно-розбірних шаф-стелажів і шаф-перегородок, вбудованих шаф; трансформованих крісел-ліжок, диванів-ліжок; кухонь.

У відповідності з проблемою створення естетично-гармонійної, гуманістичної за духом предметного середовища, форми та оздоблення меблі стали науково визначатися в залежності від

20 February, 2015

[IMITATIVE ARTS]

фізіології, анатомії і психології людини. Уніфікація елементів і деталей, впровадження нових матеріалів (деревостружкових і деревоволокнистих плит, поліефірних лаків і емалей пластмаси), перетворення виготовлення меблів в механізований процес – основні риси технічного прогресу, який проник у меблеве виробництво. У результаті уніфікації розміри меблів і їх деталі стали узгоджуватися з будівельним модулем, що, крім економічної рентабельності, дало можливість варіювати розміщення предметів у залежності від розмірів і призначення приміщень.

У розробці зразків сучасних вітчизняних меблів беруть участь дизайнери майже всіх республік колишнього радянського союзу. В числі провідних майстрів меблевого конструювання 1960-х – початку 1970-х рр. – Ю. В. Случевський, К. К. Бломеріус, Є. С. Бочарова (РРФСР), Є. Вельбрі (Естонія), Х. Талберг (Латвія) [6].

Вважається, що популярний у 1990-ті рр. **мінімалізм** з'явився як реакція на надмірний символізм постмодернізму. Сама назва «мінімалізм» говорить про те, що дизайнери в першу чергу робили ставку на мінімум використовуваних засобів. Вироби, створені в цьому стилі, були гранично прості і аскетичні. Принциповою була і відмова від кольору. Поверхні виробів були матовими або металевоматовими, але зрідка допускалося вкраплення золота і срібла. Мінімалістська річ графічно функціональна, вона не претендує на центральне місце в інтер'єрі і володіє властивостями уживатися з усіма іншими предметами.

До кінця століття намітилася нова прогресивна тенденція: так звані «зникаючі меблі», що з'являються лише в момент необхідності.

Найбільш яскравим виразником цієї прогностичної тенденції став один з найбільш видатних новаторів в області експериментального проектування італійський дизайнер Джо Коломбо. Неможливо тут навіть коротко охарактеризувати його інноваційні проекти меблів і житлового середовища в цілому, які в подальшому отримали розвиток у розробках інших дизайнерів.

Але досить навести лише один приклад, винайдений ним універсальний житловий контейнер для підлітка (рис. 10). З розряду концептуальних проектів ця розробка швидко перейшла в розряд практично реалізованих, привабливих для виробництва і популярних у споживачів. У загальних рисах це компактний об'єм у формі паралелепіпеда, що займає площу, рівну за розміром ліжку, яка піднята трохи вище звичайного, щоб раціонально використовувати простір під нею для зручного зберігання необхідних речей, включаючи невеликий письмовий стіл для занять і стілець до нього. Використано принцип «матрьошки» – стілець компактно засувається під стіл, а той у свою чергу – під ліжку, де ще залишається місце для чималої кількості об'ємів

для зберігання речей, включаючи одяг, білизну, книжки, невеликі предмети спортивного інвентарю тощо. Ідея Коломбо дала поштовх до розробки цілого ряду модифікацій, а в ряді країн, наприклад, у Японії, де особливо цінується можливість економії простору, меблі-контейнер для дітей і підлітків виробляються серійно протягом десятиліть.

Стиль **хай-тек** відбив науково-технічний прогрес в меблевому дизайні. З англійської термін перекладається як «високі технології», і з'явився він ще в 1978 р. Хай-тек продовжив естетичне освоєння нових технічних форм, розпочате конструктивістами в 1920-х. Основний принцип хай-теку – максимальна функціональність і впровадження технологій в середовище проживання людини [7].

В дизайні інтер'єру стиль хай-тек втілювали Пітер Андес, Пол Хей і Джозеф Пол Дурсо. У 1992 р. Дональд Т. Чедвік представив публіці крісло «Аерон» (рис. 13). Це крісло, яке природно адаптується під сидячу людину, підходить для людей різної ваги і зросту. Креативний дизайн крісла забезпечує підвищений комфорт та правильну підтримку осанки.

У дизайні виникнення стилю **постіндустріалізм** означало перехід від масового виробництва до випуску серій товарів для конкретної, заздалегідь визначеної цільової аудиторії, а також унікальних виробів. Звільнившись від необхідності думати про промисловий випуск своїх

142

["SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS 2015" Vienna, Austria]

виробів, дизайнери почали використовувати в роботі абсолютно новий підхід, який допускав повну творчу свободу.

Першими дизайнерами постіндустріалізму стали Рон Арад і Том Діксон, які відмовилися від масового виробництва на користь виробів, створюваних в одному примірнику. Том Діксон створював проекти зварних меблів, що випускаються в обмеженій кількості примірників: це, наприклад, його крісло-пілон, в дизайні якого помітні індустріальні мотиви.

Дизайнери постмодернізму досягли успіху у створенні нової «постмодернної мови в дизайні», яку протиставляли традиціям стилю модерн. Постмодернізм, став абсолютно новим підходом і жанром дизайнерської практики [8].

Першим предметом меблів (1981 рік), який виготовив Рон Арад, вважається крісло «Rower» (рис. 14), що складається з переднього сидіння автомобіля Rower і рами. Молодому дизайнерові вдалося зробити фурор і вирішити проблему відсутності інвестицій, створивши меблі з промислових відходів.

Арад представляв покоління дизайнерів-самородків, які починали творити з економічної необхідності і перетворювалися в улюбленців багатіїв, диктуючи ціни на штучний товар.

Постмодернізм – напрям у мистецтві, що виник як реакція на дизайнерський раціоналізм модерну. Його зародження почалося ще в 1960-х, а остаточно сформувався на початку 1980-х рр. Постмодерністи виступали за злиття витончених мистецтв і масової культури, елітарного і популярного мистецтва. Повернулось в моду декорування поверхонь; різні стилі і напрями активно змішувалися між собою. Використання кольору, декоративних елементів, текстур, запозичення з інших стилів і ексцентричні елементи, властиві роботам Етторе Соттсасса, групам «Мемфіс» і «Studio Alchimia», швидко стали характерними і для руху постмодернізму в цілому. В меблях групи «Мемфіс» складно виділити «формуотворюючі риси», оскільки вони орієнтовані виключно на вираження самотності дизайнера. Але спільне, що об'єднує – це гострота жесту, смілива гра матеріалами, фактурами і формами, віртуозне змішання стилів (рис. 15) [9].

У 80-ті роки народився стиль **деконструктивізм** – своєрідна модифікація постмодернізму. В основі його лежали «відкриття» епохи конструктивізму 20-х років, яскраво виразилися у творчості російських архітекторів Ель Лисицького, Родченка, Татліна. Приклад деконструктивізму в меблях – роботи архітектора Захи Хадід (рис. 16, 18).

Деконструктивізм відображає віртуальний світ з його нескінченними просторами, контрастними кольорами, взаємопроникаючими об'ємами і нетрадиційними матеріалами. Віртуальні інтер'єри ставлять завдання позбавитися від стереотипів, позбавити архітектуру і меблі нав'язливої монотонності, повторюваності елементів. Для інтер'єрів та меблів такого роду характерні внутрішні

напружені форми, контрастні колірні відношення, що створюють комфортне середовище на рівні підсвідомості (рис. 17). А це, в свою чергу, дає можливість втілювати їх у комп'ютерній моделі [10].

Узагальнюючи сказане, можна зробити висновки, що історія меблів-трансформерів налічує десятки століть, і протягом цих століть змінювалися цільові установки і пріоритети в їх розробці, включаючи не тільки раціональні резони, але і такі, на перший погляд надлишкові, ірраціональні докази, як важливість функціональних перетворень меблів або підвищення їх значимості в якості дорогого престижного предмета, що дарує особливий комфорт.

З XIX ст. завдання розробки меблів-трансформерів стає вельми актуальною проблемою. У прогностичних розробках XX ст. трансформованим меблям відводилася головна роль, а майбутнє XXI ст. відкриває не мислимі раніше потреби і можливості дизайн-розробки і виробництва меблів-трансформерів. Але майже завжди, починаючи з XIX ст., серед завдань розробки трансформованих меблів проглядається ідея розумного використання житлового простору.

20 February, 2015

143

[IMITATIVE ARTS]

20 February, 2015

1. Єгипетський складний стілець
2. Стілець-трон Тутанхамона
3. Ліжко-розкладачка Олександр I
4. Складний кабінет Олександр III
5. Драбинка-комод
6. Американський стіл-трансформер
7. Скриня-шезлонг
8. Шезлонг Ейлін Грей
9. Крісло «Vibendum»
10. Контейнер для підлітка
11. Шезлонг ле Корбюзьє
12. Комод «Данина П. Мондріану»
13. Крісло «Аерон»
14. Крісло «Rower»
15. Меблі групи «Мемфіс»
16. Табурети Захи Хадід
17. Крісло «Рубіка»
18. Модульна система «Хвиля»

20 February, 2015

Література:

1. Бойчук А. В. Пространство дизайна / А.В. Бойчук. – Харьков: Нове слово, - 2013. – 367 с.: ил.
2. Дизайн і ергономіка. Термінологічний словник для студентів інженерно-педагог. Спеціальностей / А.Т. Ашеро́в [та ін.]; під загальною ред. Свірка В.О., Ашєрова А.Т. – Харків: видавництво НТМТ, 2009. – 100 с.
3. Електронний ресурс: [http://www.interier-m.ru/article_5.html].
4. Електронний ресурс: <http://atompups.livejournal.com/3563748693>

5. Электронный ресурс: <http://www.designstory.ru/news/view/2056>
6. Электронный ресурс: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/107>
7. Электронный ресурс: <http://www.elite-mag.ru/tema-nomera/133-istoriya-italianskogo-dizayna.html>
8. Электронный ресурс: <http://www.glavmosdesign.ru>
9. Электронный ресурс: <http://arx.novosibdom.ru/node/520>
10. Электронный ресурс: <http://www.countries.ru/library/twenty>